

A polgár és az ő társaságai

„A polgárok magán- és közügyek tárgyalására gyűléseket tarthatnak ... egyleteket alkothatnak” – mondja a századelő lexikona. Mondat a ma már megsárgult cédulán, kijegyeztük 1984-ben, amikor a História „egyletek, társulások” tematikus számát készítettük elő.

Emlékképek: újra-megújulási törekvések a rendszeren belül, az első választás a Eszovjet rendszerben többes jelöléssel. Ígéret: valódi, a nemzet érdekeinek megfelelő reformpolitika következik. A História Széchenyit idézte, figyelmeztetve: a reformra képtelenség a társadalmat robbanásra készítheti. Kettős füzet: parlamenti választásokról, a választójogról, a többpárti demokrácia múltjáról. Talán feszíthetőek tovább a politikai élet keretei – így akkor. Nem, nem a feltűnést, kétes hírű politikai konspirációkat, egy-egy zajos tüntetést, netán pofonokat remélni. A lázas szeműek tiszteletre méltó magatartása volt ez 1945 előtt is, azután mi lett belőle? Hivatkozási alap a régi szakember-garnitúra kiszorítására a rendszerváltás (1949) után, alap a felkészületlenek politikai karrierjéhez és az éremsztásra, egymásnak. A nemzetet művelni, hitben tartani, talpon tartani, önmegbecsülését fokozni – Széchenyi és huszadik századi követőinek programját idéztük.

Emlékképek: hosszú beszélgetések öreg barátommal, a História „mindenesével”, Bölöny Józseffel a század első felének polgári és arisztokrata klubjairól, egyleteiről, társasköreiről. A vezetőréteg iskola-társadalma volt ez: az érintkezéskultúrának, évszázada kifinomult viselkedéskultúrának továbbadása, le nem írt társasági szabályok, a közösséget megtartó szokásrendek örökítése, csiszolása. (A cikk el is készült, most 1993-ban megjelenik, a szerző elhunyt...)

Emlékképek: beszélgetések egy másik öregemberrel. Már beteg volt, érrendszerét tönkretette a 24 órás az üzemben. Áldozata a lázas szeműek bátor, forradalmi hozzá nem értéssel megálmodott korának, az ötvenes éveknek. Amikor az „ő érdekükben” jelszava alatt tönkretették az „ő világukat”: a munkásotthont, a dalárdát, a zenekart, a munkás sportegyesületet. Ahol a törekvő munkásgyerek megtanulta a klasszikus zenét szeretni, a társastáncot kulturáltan járni, a szaklapot s a napilapot olvasni, egymást tisztelni, a kocsját elkerülni. Azután állami vezetésű mozgalmat, lelkes bürokraták, hivatásos forradalmárok irányította szervezeteket hoztak mindezek helyébe. Az öreg szakikat lemunkásarisztokratázták, ha azok a műveltséget, a viselkedéskultúrát, a törekvő tisztességet, a szakértelmet emlegették, mint a közösség megtartó erejét; a derék polgárokat pedig leosztályellenségezték, a régi rend maradványainak bélyegezték a lelkes őrségváltók. S ha morogtak azok netán csendben a kultúra nemzetmegtartó voltáról, egy igényes műveltségű, felkészült középosztály nélkülözhetlenségéről, akkor a könnyűbeszédű rendszerváltók, percemberkéek harsogni kezdtek a régi rendszer visszahozataláról, burzsoáveszélyről, a régi rend kiszolgálóinak veszélyéről.

1993 Az igényes történelemírás szórakoztat, de nevel is. A jelent szolgálja. Nem követendő példákat gyárt a mai nemzedék számára, de alternatívákat tár fel a múltból. Nevel az újat keresésre, a gondolkodás igényére. A történész tudja, hogy nem lehet a jelenben valamit ott folytatni, ahol megszakadt az, 40 évvel ezelőtt. Esetleg érdek vagy tanácsalanság feledtetheti az ókori bölcs jól ismert mondatát: kétszer nem léphetsz ugyanabba a folyóba...

A történelemből tudjuk: a polgárok önszerveződése, klubok, egyletek, társaságok megjelenítői, keretei is voltak a társadalom kasztosodásának. A századelő népi-szocialisztikus mozgalmi éppen azért keletkeztek, hogy a kívül rekedtek felemelésével áttörjék a kasztok rendjét. Egyik irányzatuk a már felemelkedettek akarta lerántani magukhoz, másikkuk a magukfajta felemelni a kiváltságosokhoz. A kasztosodás intézményei nem ajánlhatóak ma, a mi világunk a társadalmi rétegek átjárhatóságát kívánja. Éppen az egyén szabad emelkedésének, kibontakozásának lehetőségét...

Folytatás a 35. oldalon

TARTALOM

● Glatz Ferenc: A polgár és az ő társaságai	2
● Szántó György Tibor: Klub- és társasélet Angliában	3
● Pajkossy Gábor: Egyesületek a reformkori Magyarországon	6
● Burucs Kornélia–Tarr Henrik: Egyesülési jog Magyarországon	9
● Bölöny József: Klubélet a magyar fővárosban	10
● Sipos András: Fogyasztási szövetkezetek	13
● Antal Andrea: Szövetkezetek Magyarországon	13
● Burucs Kornélia: Nők az egyesületekben	15
● Szász Zoltán: Románok egyesületei a magyar államban	19
● Szarka László: A szlovák Matica	20
● Balogh Júlia: Közművelődés, egyleti élet Erdélyben	21
● Petneki Áron: Füdőhelyek és társasági élet	23
● Balogh Margit: Katolikus egyleti élet	25
● Sipos Péter: A munkásotthonok	28
● Tarr Henrik: Gazdasági társulatok a jogszabályok tükrében	30
● Kiss Elemér: Rendszerváltás – egyesülési törvény	32
● Szakály Ferenc: Öröknaptár	34
● A Kádár-korszak képei	35

Címlapon: Egy századeleji képeslap két oldala

História

Szerkesztő: GLATZ FERENC

A szerkesztőség tagjai: KERTÉSZ ISTVÁN, SIPOS PÉTER, SZAKÁLY FERENC, VÖRÖS KÁROLY

Munkatársak: Demeter Zsuzsanna (kép), Stemplerné Balog Ilona (kép), Kovács Éva (szöveg), Horváth Imre (számítógépes tördelés)

Felelős kiadó: História Alapítvány
Elnök: Niederhauser Emil
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Úri u. 53.
Telefon: 156-0457 Levélcím: Pf 9. Bp. 1250
A História Alapítvány bankszámlaszáma: 501-012539-4 OTP Bp., I. Ker. Alagút u. 3.

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoportja
Vezető: Burucs Kornélia
Készült a Veszprémi Nyomda Kft-nél Veszprém, Órház u. 38.
Felelős vezető: Fekete István igazgató

Terjeszti: a Magyar Posta
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál és a Helírnél
1900 Budapest, Lehel u. 10/a
közvetlenül vagy postautalványon

Megjelenik évente tízszer.
Előfizetési díj: fél évre 175 Ft, 1 évre 350 Ft
Külföldön terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalat
Budapest, Pf. 149. H-1389

HU ISSN 01392409. Index: 25384
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

A polgár és az ő társaságai

Folytatás a 2. oldalról

A történelemlől tudjuk: a klubok, társaskörök, a politikai pártok informális közegét képezték, ahol a tarokk vagy az igényesebb társalgás mellett kormányokról, milliós vállalkozásokról, beruházásokról kötöttek egyezséget. Le is szűkítették ezzel a vezető réteg mozgásterét. A 20. század végén, a tömegesség, a rádió, a televízió világában nem tanácsolható, idejétmúlt „politikacsinalási” technika. De...

A történelemlől tudjuk: az új társadalmi igények a közösség elvárásainak megfogalmazása vagy a művelt, szakszert) igazgatási adminisztrációtól vagy a spontán polgári szervekedésektől várható. A diktatúrák nagy deficitje éppen az, hogy lemondanak a polgári kezdeményezések, önszerveződések hasznáról. Azt hiszik, az állami és párt adminisztrációk mindenkinél pontosabban mérik fel a helyzetet. Ez a gögösség ma is az adminisztrációk legnagyobb veszélye: Nyugaton, Keleten egyaránt. – A polgári önszerveződések keretében kapott helyet a múlt században a temetkezés, a betegsegélyezés, sőt a kisedd-óvás, alkalmasint a nemzeti nyelv művelése, okszerűbb gazdálkodás, közintézmények létrehozásának terve. Egyikük az állami ellátás, a közösséget vezető adminisztráció feladataivá emelkedett, mások maradtak a társas szervezés szintjén. És korunkban? A fegyverkezés, a környezetpusztulás veszélye, a nemek közötti egyenlőség, az elesettek gondozásának követelménye vajon nem egyletek, társaskörök keretében fogalmazódott és fogalmazódik meg? Vajon nem 6k azok, akik az elaggott európai politikai rendszereket korunk kihívásaira figyelmeztetik, s talán megújításukat kikényszeríthetik? ...

A történelemlől tudjuk: a polgár – s az államnak polgára egyaránt a paraszt, a munkás, a tisztviselő, a tókés vállalkozó – önnevelésének otthonai az egyletek, klubok. Az egyén maga választotta keretekben közösséget képez és ezáltal képezi, csiszolja önmagát. Vajon jórészt nem a vidéki-városi olvasó- és társaskörök kicsiny példányszámú újságjaikkal, városépítő, környezetcsinosító munkájukkal, egymással vitatkozva, egymást műveléssel emelték fel a polgári Magyarországot? S vajon nem ez lehet-e járható útja, egyik M útja annak, hogy a rendszerváltás valóban megtörténjen? Nem 6rségváltás a zsíros vagy presztízsállásokban, hanem rendszerváltás a társadalom mélyén, gondolkodásunkban, magatartásunkban? A tévéjének és italos üvegeinek, pörköltjének elszigeteltségébe süllyedt egyén búgjon ki maga rekesztette szűk világából, s kezdje a közösséggel mérni magát. A „mindig nekem van igazam”, „ittthon senki sem beszél vissza”, „mindent jobban tudás” magatartásformát felváltani a másra kíváncsiság, a kísérletezés, a folyvást tanulás, a kölcsönös türelmesség igényével. A magunkra kényszerített parlagiasságot levetkőzve egy emelkedett, mindig jobbra törekvést tőzni célul magunk elé? Vajon nem ez a legértelmesebb nemzeti program?...

A történelemlől tudjuk: kormányok, pártok jönnek, mennek, a polgár, a nép marad. A vezetők sohasem lehetnek önteltek, s biztosak döntéseik hasznában. Talán egy kivétellel: ha a kezükben tartott adminisztratív eszközöket a legkövetkezősebben a társas lét kereteinek biztosítására és ugyanakkor a polgári szabad szervekedés, a nyilvánosság feltételeinek megteremtésére használják...

GLATZ FERENC